

ИВАНА Б. СПАСОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
АРХИВ САНУ
БЕОГРАД
ivana.spasovic@sanu.ac.rsУДК: 32:929 Николић А.(044)
271.222(497.11)-722.52:929 Мелентије, тимочки епископ(044)ПРИМЉЕНО: 11.10.2022.
ОДОБРЕНО: 19.11.2022.

ПИСМА ЕПИСКОПА ТИМОЧКОГ МЕЛЕНТИЈА И ДРУГИХ ВЕЛИКОДОСТОЈНИКА АНДРИ НИКОЛИЋУ, МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДЕЛА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Сажетак: У Заоставштини Андре Николића, која се чува у Архиву САНУ (АСАНУ) у Београду, поред осталог, налазе се и писма која су му из свих крајева упућивана као министру просвете и црквених дела. Приликом обраде, ради прегледности, придавања значаја и примене у научним радовима, раздвојена су школска и црквена, међу којима су се по вредности садржаја, али и лепоти писања, истакла писма епископа тимочког Мелентија. У пет писама, послатих од позне јесени 1891. до лета 1906. године, епископ Мелентије мудро и узбудљиво говори о Краљевини Србији у том времену, Тимочној епархији и својој улози у цркви и држави. ► *Кључне речи:* Андра Николић, епископ Мелентије, Тимочка епархија, Министарство просвете и црквених дела, Краљевина Србија.

Андра Николић (Београд или Чачак, 5. октобар 1853 — Париз, 28. септембар 1918) био је српски правник, књижевник, историчар књижевности и политичар. Био је министар просвете, министар иностраних послова, министар правде, државни саветник и председник Народне скупштине.

Трогодишњу основну школу, гимназију и правни факултет завршио је у Београду. У гимназији је био један од оснивача Ђачког друштва „Српска нада“ 1868. године. За време школовања прикључио се социјалистичком омладинском покрету Светозара Марковића, а затим Народној радикалној странци. Студије права на Великој школи завршио је 1873. године. Већ у то време написао је рад „Економско стање Србије у 14. веку“, награђен признањем које је установио кнез (од 1882. краљ) Милан Обреновић (1868–1889).

Имао је успешну политичку каријеру. Током 1887. био је секретар министарства просвете, а 1887. и 1888. постављен је за владинога посланика у Народној скупштини. Члан Државног савета постао је 1890. и на том месту био је до 1894. Био је више пута министар. Министар просвете био је у владама Саве Грујића и

Николе Пашића 1890–1892, Ђорђа Симића 1896–1897, Николе Пашића 1904–1905, Пашића и Петра Велимировића 1906–1909. Он је као министар просвете 1905. спровео претварање Велике школе у Универзитет у Београду. Министар иностраних послова и министар правде у влади Лазара Докића био је 1893, а министра иностраних дела у влади Саве Грујића 1903–1904. Посланик у Паризу био је 1901. Најдуже је био председник Народне скупштине, у бурном времену од 1909. до 1918.

Андра Николић умро је у Паризу, а његови посмртни остаци пренети су у Србију 1926. године. Био је ожењен Милом, кћерком београдског индустријалца Маше Димића, а од седморо њихове деце зрелост је дочекало троје; најстарији син, Душан, погинуо је као српски војник на Сувобору 1914. године. Надживели су га син Радоје (1897–1987) и кћерка Радмила. Радоје Николић оженио је Јелену Лелу Хаџи-Поповић (1900–1977), док се Радмила удала за др Нику Миљанића (1892–1957).

Члан Српске краљевске академије постао је 5. фебруара 1897. године, као прави члан Академије философских наука. Проглашен је 22. фебруара 1899. Приступна беседа носила је наслов: „О књижевној критици“.¹ На избору Анддре Николића за академика председавао је Јован Ристић, а секретар Јован Жујовић читао је леп извештај. Део беседе налази се у књизи Павла Поповића о Николићу (Поповић није знао да је потпуно сачувана, сада у АСАНУ), али ју је Милићевић² оценио са: „красна је, а он је говори красно“. Ристић је тада за Николићеву прошлост рекао: „сваколика, пуна такта и умерености“.³ Свестран и свестан тога, Николић је вредно, упорно и истрајно радио на остварењу својих жеља. Постао је духовни ученик Светозара Марковића, сарадник *Отаџбине*, касније један од водећих људи Народне радикалне странке.

Андра Николић упамћен је као изврстан професор, а предавао је у гимназији у Чачку од 1878, па од 1880. у Трећој београдској гимназији, а од 11. септембра 1881. у Првој (по препоруци министра Стојан Новаковића).⁴ Тамо је предавао и Павлу Поповићу, који се сећао првог Андриног часа књижевности и начина на који је говорио: „изванредно, паметно и занимљиво“. „Да га

¹ Андра Николић, *Књижевни радови* СКЗ 281, 1938, 232–246: О књижевној критици. Приступна академска беседа. Проглашен 22. II 1899 (СКА Год. 12 (1898) 119, 139–144).

Биографија, библиографија: J. Prodanović: A. Nikolić. La Patrie serbe 2 (1918) 475–478. — HE 3 (J. Продановић). — Министри просвете Србије 1811–1918. Бгд 1994. Стр. 94–95. — Савременици и последници Р 425/7 (В. Алексијевић). — LPJ 4, 701–702 (М. М. Николић).

Некролог: СН (Крф) 85: 112 (20. IX 1918) 3 (С. Ђоровић). — Самоуправа 253 (10. XI 1926) 2 (Љ. Живковић). — Политика 23: 6651 (30. X 1926) 1–2 (Д. Лапчевић).

Фотографија: САНУ Ф 250, 250/1.

² Милан Ђ. Милићевић (1831–1908) био је српски књижевник и академик, писац тротомног етнографског дела *Живои Срда сељака* и других књига.

³ Павле Поповић, *Андра Николић* (Београд: СКЗ, 1938), 7–53.

⁴ Професорски испит уведен је 29. јануара 1880, а тај закон ступио је на снагу 1. априла 1880.

троне, да га гане, да га покрене, да га узбуди“ — били су примери речитости који су дирнули ђаке и којима је надмашио до тада неупоредивог историчара Јована Ђају. Говорнички дар користио је и у Народној скупштини, а посебно га је показао на својој свадби, у Топчидеру, на Петровдан 1884. године. Уз реторство, имао је и здрав суд и духовитост. Обједињени радови Андре Николића чине управо критике (којима је посветио своју академску беседу), јасно писане, поуздане и непристрасне. Рецимо, писао је о Стевану Сремцу, за кога свако најбоље зна све што је лепо у његовом делу, али нико као Андра о лепоти детаља, нико тако добро о хумору, а и ситне замерке указују на оштро око и оригинално опажање.⁵

***

У изворима из Заоставштине Андре Николића, која се чува у Архиву САНУ, поред породичне преписке, књижевних покушаја Андриних синова или Николићевих радова док су још били у настајању, можда су и најзанимљивији они текстови из времена док је био министар просвете и црквених дела. Ту су писма образованих људи посвећених учењу деце, градови у успону, живописни, пасторални призори српских села и валери пејзажа у свим годишњим добима, Србија XIX века као из дела писца реализма. Животне приче учитељица и учитеља, њихови успеси и невоље, молбе и захвалности министру Николићу. Четрдесетак писама из различитих периода у којима је Андра Николић био министар црквених дела садрже јављања највиших црквених великодостојника, њихову бригу о светињама и свештенству од Карловачке митрополије до Старе Србије и молбе да, тамо где је потребно, министар употреби свој углед, утицај и ауторитет.

О ставу црквене јерархије према приватном животу владара Србије са знајемо из писма Андре Николића краљу Милану Обреновићу 29. марта 1891. године, у којем су акта о разводу брака са краљицом Наталијом и закључак да нема противречности, као и да се црквена јерархија неће упуштати у њих.⁶ Две године касније, 5. фебруара 1893. Андри Николићу је на ту тему из Париза писао владика Мита (Димитрије).⁷ Он је предочио уверење да је краљ Милан за уставност и стало му је да му син буде уставни владар, али пише и о његовом помирењу с краљицом, као и о њеном односу с радикалима.⁸

⁵ Павле Поповић, „Књижевни радови Андре Николића“, in Павле Поповић, *Андре Николић* (Београд: СКЗ, 1938), 57–284.

⁶ Архив САНУ — 15188-IV-13.

⁷ Патријарх Димитрије Павловић (1846–1930) био је професор Велике школе, епископ нишки, епископ шабачки, митрополит Србије и, од 1920. године, први патријарх обновљене Пећке патријаршије.

⁸ Архив САНУ — 15188-IV-21.

Најважнија документа из овог корпуса Заоставштине Андре Николића јесу она која се односе на правни статус Цркве у краљевини Србији. Архимандрит Нићифор Дучић послао је 11. јуна 1891. примерак поређења новог Закона о црквеним властима Православне цркве у Краљевини Србији са оним из библиотекарa Народне библиотеке, са кога је из обести отеран, а да садашњи библиотекар буде пензионисан. Архимандрит Нићифор Дучић послао је 11. јуна 1891. примерак поређења новог Закона о црквеним властима Православне цркве у Краљевини Србији са оним из 1862. Уједно је замолио да буде враћен на место библиотекарa Народне библиотеке, са кога је из обести отеран. Сматрао је да библиотекар који га је заменио треба да буде пензионисан.⁹

Две деценије касније, 1. октобра 1910. године, о новом Закону о црквеним властима писао је Николићу и политичар Јаша Продановић.¹⁰

Поседно место припада писмима митрополита Михаила.¹¹ У једном од њих, од 7. маја 1893. године, он пише о архимандриту из Хиландара, г. Јевтимију, који из Цариграда поздравља краља Александра Обреновића (1889–1903) у стиховима, па митрополит Михаило моли Николића да те поздраве преда краљу. У истом писму, митрополит Михаило пише и о Србима из Берана који сваке године долазе у Београд да виде Србију и чују добру реч за своју будућност, па се враћају преко Јавора. И тада су дошли, њих четворица, желе да упознају краља Александра. Како то није било могуће, митрополит је молио министра Николића да им да трошак од 60 до 100 динара, па да се врате натраг. На крају овог писма, пише о игуману Дечана Данилу, који је с још једним грађанином из Пећи, „кренуо у Петроград да тражи милостињу за ову српску задужбину која је због зулума јако опала, па бих вас лепо молио да изволите дати им писмо за српског посланика у Петроград, да их руководи и потпомаже саветима и препорукама, те да штогод више добију и боље прођу. Још док беше г. Сава Грујић министар спољних послова, радило се и од његове и од моје стране да се добије дозвола од Светог Синода да се купи милостиња у Русији за Дечане и одобрено је. Но, прошле године због глади у Русији нисмо саветовали да иду, а сад су добили од г. Лисовића препоруку и он им је визирао пасош за одлазак у Русију. Молим да их примите, дате писма за посланика и разуме се трошка за пут до Петрограда — 200 динара. Надам се да ћете ово све одобрити и што пре дати им могућност да отпутују.

С поштовањем остајем ваш молитвеник, митрополит Михаило.“

⁹ Архив САНУ — 15188-IV-17.

¹⁰ Архив САНУ — 15188-IV-41.

¹¹ Митрополит Михаило Јовановић (Сокобања, 1826 — Београд, 1898) био је митрополит београдски 1859–1881. и 1889–1898. Био је и први председник Црвеног крста Србије.

Када је крајем 1896. Андра Николић поново постављен за министра просвете и црквених дела, настављена је његова сарадња с митрополитом Михаилом. Он 22. јануара 1897. пише о постављању нових професора у Богословију: „Истина је што сам многе спремио за службу црквену, а ево оста књига на два слова — Фирмилијан и Сергије. Но кад је могао Пејић у Пожаревачкој гимназији са лошом оценом бити професор, право је да Драгољуб и Атанасије Поповић са добром оценом буду професори. А, Боже здравља, кад наступи нова Богословија, у њој имају бити само свештена лица наставници, а миријани нека иду у друге службе.“ Сутрадан је тема јављања била црквене и дипломатске природе. Нема прилога, па није јасно о ком је акту атинског митрополита упућеном свим аутокефалним црквама реч, нити какав је одговор митрополита Михаила, али је очигледно да не жели поново да буде на удару власти Краљевине Србије и убеђен је да за то нити је било, нити има разлога.¹²

Из преписке од 5. фебруара 1897. закључујемо да се Андра Николић држао закона, јер није удовољио противзаконитој молби учитеља Ђурчића и писму епископа Саве¹³, којима је посредовао митрополит Михаило. То се поновило и 20. маја 1897. године, када је извесна гђа Шијаковићка преко митрополита молила да се њен муж Стева, који је радио као чиновник у штампарији, врати у службу. Николић јој није удовољио, иако је министар Миша Вујић био спреман да тадашњег радника штампарије прими у своју струку и тако ослободи место.

Из писма од 5. октобра 1897. Сазнајемо ко су били чланови испитне комисије за професорски испит на Богословији, али и о разумевању митрополита за узбуђење које је уочи полагања обузимало архимандрита Илариона Весића.¹⁴

„Како је овде г. епископ нишки Инокентије, могао би председавати испитној комисији за догматику, професори г. Светозар Никетић за Свето писмо, г. Божовић за славенски језик, г. Љуба Стојановић за српски језик и г. Швабић за морално богословље. Ова лица означио је г. епископ тимочки (Мелентије), а ви како нађете за сходно, онако и поступите.“¹⁵

¹² „Сећате се како ме је напао г. Ковачевић за то што ја моје писмо, које сам писао г. патријарху, нисам њему показао, него само председник Министарства и записао својом руком решење да ме треба послати суду на осуду, али за то што он одступа речено је да се акта оставе у архиву. Ових дана добио сам писмо од новог атинског митрополита и Синода, којим се канонски објављује свима аутокефалним црквама. И ево ја од стране Српске одговарам му. Молим да прочитате овај одговор и да ми га вратите да га изнесем Сабору. Мислим да у одговору нећете наћи ништа што је противно држави српској.“

¹³ Епископ Сава Бараћ (1831–1913) био је администратор Епархије врањске, епископ жички, писац дела о манастирима у Србији и других књига.

¹⁴ „Молим да успокојите архимандрита Илариона Весића и одобрите му да издржи испит за професора.“

¹⁵ Архив САНУ — 15188-IV-28а-е.

***

Епископ тимочки Мелентије, који је, како видимо, предложио имена испитивача, веома је уважавао Андру Николића, извештавао га о свом раду, уживао његову подршку, поверавао му се.

Мелентије (Љубомир) Вујић (Осеченица код Ваљева, 8. август 1857 — Хиландар, 7. новембар 1921), од оца Живојина и мајке Ане, био је ректор Призренске богословије и епископ тимочки. Три разреда основне школе завршио је у селу Крчмаре (1870), а нижу гимназију као благадејанац у Београду (1874–1876). Након завршеног школовања постао је искушеник манастира Боговађе. Замонашен је 7. јула 1877. у манастиру Враћевшници, за јерођакона рукоположен 8. јула, а за јеромонаха 23. децембра исте године. Богословију је завршио у Београду (1879–1883). Као јеромонах постао је старешина манастира Раковице 12. септембра 1882. и на том положају био до 30. јуна 1883. У време свог старешинства поправио је цркву, подигао споредну зграду и обновио сточни фонд. Препоручен од стране митрополита Михаила, школовање је наставио на Кијевској духовној академији у Русији (1884–1888). Захваљујући митрополиту добио је стипендију од руског Светог синода и био једини странац који је примљен у општежиће Академије. Добио је титулу кандидата богословља. У Србију се вратио 1888. године, отишао исте године у Призренску богословију, где је следеће године постављен за ректора. За епископа обновљене Тимочке епархије хиротонисан је у Београду 22. новембра 1891. Врло предано је управљао својом епархијом и залагао се за верско просвећивање својих верника. Министарство спољних послова га је замолило да се информише о стању у манастиру Хиландару. За кратко време је схватио да у манастиру постоје две струје: српска и бугарска, и да је то разлог неслоге међу калуђерима, па је саветовао да се повећа број Срба монаха у манастиру. Све време епископовања у свакој прилици борио се за побољшање материјалног стања свештеника. Како у томе није успео, отишао је са места епископа 1911. Пензионисао се 15. јуна 1913. и разрешио свих епархијских дужности. Као пензионисани епископ наставио се у манастиру Хиландару и духовно га обновио тако што је увећао братство својим ученицима, које је доводио из Србије. Први светски рат провео је у Хиландару. Након рата отишао је у Србију и том приликом поднео Светом архијерејском сабору извештај о стању у манастиру Хиландару. Српска Црква га је именovala за свог званичног представника који ће уредити манастирски живот у сагласности са манастирским уставом. У Хиландар се вратио 26. септембра 1921. године, али је врло брзо умро. Сахрањен је крај хиландарске гробљанске цркве. Два пута је походио Свету земљу, али свом имену није додао придевак хаџи. Путовао је по целој Палестини. Био је утемељивач: Друштва за помагање и васпитање сироте и напуштене деце, Друштва Светог Саве, Удружења свештеника, Монашког удружења, као и члан Српске

књижевне задруге. Одликован је Орденом Светог Саве I реда (1894). Бавио се писањем пастирских, духовних, богословских и историјских радова. Био је сарадник *Весника Српске Цркве*, *Гласника Православне Цркве*. Као тимочки епископ писао је и објављивао беседе, посланице и радове. У Хиландару је преводио црквене књиге. Велики део његових радова још је у рукописима. У свом селу подигао је три камене чесме, цркви у Крчмару поклањао иконе, свечану камену трпезу, свећњаке и помагао подизање нове школе. Радио је на верском просвећивању своје пастве.

Његова најважнија дела су: *Књиге за народ религиозно-моралне садржине*, књ. 1–7, Београд, 1894–1902; *Историјске заслуге српској свештенства у служби Свештој Православља и народа свој*, Београд, 1899, део други, Зајечар, 1899, 1900; *О слави или крсном имену*, Зајечар, 1899; *Правилник, помоћна дојслужбена књига*, књ. 1–2, Београд, 1904, Зајечар, 1907; *Шта је узрок људским пакљенима?*, Београд, 1905; *Духовно лекарство пројиву смутљивих, дојохулних, злих мисли. По списима св. Димитрија Росјовској и другим књигама најисаој ејсикој пакмочки Мелентије*, Београд, 1912; *Духовна традина. Збирка мудрих изрека свештих ојтаца за духовни живој*, Крагујевац, 1926.¹⁶

Писма епископа Мелентија упућена министру Андри Николићу настала су у распону од једне и по деценије, од 13. децембра 1891. до 2. јула 1906. У међувремену, догодио се Мајски преврат — убиство краља Александра и краљице Драге Обреновић, 29. маја по старом, односно 10. јуна по новом календару. И под новом, династијом Карађорђевића, за време владавине краља Петра (1903–1921), Андра Николић био је, између осталог, министар просвете и црквених дела.

У писмима из 1891. епископ Мелентије пише о путу у Зајечар, величанственом дочеку који му је тамо и Књажевцу приређен, али и незадовољству смештајем. Поред посредне молбе да се смештај промени, постоји још једна: да се поправи свештенички положај законским уређењем њихових плата у Народној скупштини.

Био је поносан на своју посланицу, у којој је наговестио политичку неутралност и тиме придобио све вернике, наравно и смирио тензије међу њима. Веровао је и да ће тако имати уплив и у опозиционе духове и у претеране ревности власти.

¹⁶ Предраг Пузовић, „Избор Мелентија Вујића за епископа тимочког“, in Предраг Пузовић, *Прилози за историју СПЦ* (Ниш: Византијско огледало, 1997), 271; Радмила Радић, *Хиландар у државној паклици Краљевине Србије и Јуославије 1896–1970* (Београд: Службени лист СРЈ, 1998), 52–53; Сава Вуковић, *Српски јерарси од девештој до двадесештој века* (Београд: Евро — Подгорица: Унирекс — Крагујевац; Каленић, 1995), 311–312; Александра Новаков, „Вујић Мелентије“, in *Српски диографски речник*, 2 (Нови Сад: Матица српска, 2006); Александра Марковић Новаков, *Православна српска дојсловија у Призрену (1871–1890)* (Ниш: Јасен, 2011); Александра Новаков, *Службови српске просвеште. Српске средње школе у Османском царству (1878–1912)* (Београд: Завод за уџбенике, 2017).

Писмо из 1906. почиње исказивањем радости због срећно окончане изборне борбе и надом да је тиме Србија извучена из унутрашњих неприлика. Епископ је и сам допринео победи радикала, у чије је намере и способности имао поверење. Наставља негодовањем због једног захтева и једне неиспуњене молбе. Наиме, поп Ђорђе, за чије враћање у службу се залагао један посланик, покушао је да увуче римокатолицизам у епархију, нагиње Румунској Цркви и, уопште, његови постуници су за епископа били спорни.

С друге стране, Мелентије сматра да је неправда што секретар суда Петровић остаје у дотадашњој класи, а по образовању је далеко изнад.

Преписка епископа тимочког Мелентија и министра просвете и црквених дела Андре Николића завређују пажњу, помно читање и чување већ по самој важности актера, као и по времену из кога потичу и о којем говоре. Има, међутим, још нешто што је чини посебном. То је стил којим пише епископ Мелентије. Као да га чујемо како говори, толико су реченице животне, емотивне, неретко, и духовите. Искрен је, потпуно упућен, страсно укључен у збивања, посвећен свом позиву, са оштрим оком за људе и појаве око себе. Много би придева могло да се употреби и за епископове врлине, ерудицију, савест у високом свештеничком звању које је носио, родољубље, праведност. Новогодишња жеља уочи 1892. дочарава лепоту писања епископа Мелентија: „А сада честитам ти нову наступајућу годину са жељом да ти она донесе собом, покрај доброга здравља, и трпљење, куражност, Соломонову мудрост, Ахилеову снагу, те да истрајеш у радовима који ти предстоје у овој наступајућој години и да ти исти уроде богатим плодом.“

***

Драги Андро,

Ја јуче синоћ долазих код тебе и с том намјером да видим инжињерску скицу о распореду епископијске куће у Зајечару, па заборавих да то потражим.

Стога учини доброту па ми пошаљи ту скицу да видим јер ме интересује, па ћу је одмах вратити.

Ако би се г. Мика што љутио и примјетио да је много да ми се да 400 динара а ти му кажи да сам ја услед тога што сам изненада позван и на неколико дана, доста штетовао у томе што нисам понео са собом све ствари своје, па шта више ни сво рубље, па сам морао овде да набављам по скупе новце. А затим трошак до Зајечара да се колико толико надокнади.

Молим те да се не нађеш увређен на овај тон писања. Знај да ти пишем као добром и правом Србину, искреном пријатељу своје домовине и драгом мом добром желатељу и пријатељу.

Твој, љубећи те, епископ Мелентије; 13. децембар 1891, Београд

Драги Андро,

Ето шаљем ти један примерак — егземплар моје посланице. Ја мислим да сам потревио начин и правац мога кретања у новој дужности! Мислим да ћу овом непартаичношћу моћи боље упливати на неке опаке опозиционе духове као и неке претеране у ревности из владајуће партије, неголи да сам и ја при-макао се ближе каквом поседу. У том духу и написана је ова посланица.

Од г. Мике још ништа не добих. Да није заборавио?

Твој, искрени пријатељ епископ Мелентије; 14. децембар 1891, Београд

Драги Андро,

Ево ти већ пишем из Тимочке Крајине, из питомог Зајечара. Требало је при-је да то учиним, али послови, празници, умор... сметаше ми да се овој пријат-ној за мене дужности одазовем. А знајући те опет као свог доброг пријатеља и благодјетеља, надам се да ћеш ми извинути.

У Зајечар стигао сам здраво и добро. Односно мога путовања и дочекивања напоменућу укратко.

Мој сапутник био је г. Прока началник, а пратиоц до Ниша — игуман гор-њачки Мелентије. На нишкој станици дочекао ме је начелник округа књаже-вачког, капетан и лекар г. М. Гођевац, а затим нишко свештенство и пред-ставници општине. Особитом предусретљивошћу начелника књажевачког ја сам био ганут јер није лак пут од Књажевца до Ниша. На граници књажев. округа — свештенство; на Дојвену (???) ручак. У Књажевац путовао сам уз свечану пратњу коњаника и народа, а при уласку у варош дочекан сам био од представника власти и грађанства итд. Код г. начелника Драгољуба ноћио сам. Мени се је он врло допао, паметан и честит чиновник.

Сутрадан пошао сам даље. У Н. Хану дочекан сам био од свештенства и представника свих општина заглавског среза и народа. У Вратајници такође свечан дочек од стране црноречког округа и самих Зајечараца. У Грљану тако исто. Овај свечан — радостан спровод и дочек завршио је у увеличавајућој форми. Грађанство мога драгог Зајечара, дочек подобан владалачким доче-цима, што ме је много изненадило и потресло. У част мога доласка општина је дала свечан банкет — вечеру итд. Еле — укратко — Тимочани уопште и Зајечарци посебице су правилно и дубоко схватили и појмили значај доласка једног црквеног представника и умели су га предустрести, са онаквим пијете-том који им само на част и понос послужити може.

И тако дакле ја већ отправљам епископске послове. Врло сам ти, драги Ан-дро, пријатељу и брате, као и г. Пашићу, захвалан на почести којом сте ме од-ликовали. Тиме сте ме обојица толико обавезали са благодарношћу, да немам ријечи, којима би исту изразио. Благодарехи вам, дакле, обојици на томе, ја ћу се заиста старати да тој високој и светој дужности епископској и српској до-стојно одговорим. Но напред сам, с друге стране, уверен да сам не могу ништа

учинити. Стога се надам прво на г. Пашића и тебе, а друго: на овдашње прве личности, а нарочито на г. Проку, да ће ме у свему потпомагати. Посљедњи је заиста и срцем и душом одан општем добром народном у сваком погледу, врло окретан, енергичан, уметан и радан, а све га ово веома лепо препоручује. Он је код мене често, јер ми треба. У административним црквеним пословима прота Риста врло ми је добар помоћник. У овај круг мојих другова и сарадника мислим да узмем докт. Лазу, јер ми се допао као добар и паметан човек, а затим и проту Стевана, због неоцењиве послушности. Ако ти велиш ја ћу узети још кога; али само многе уши не водем. Овом приликом нешто би те замолио, а наиме: да пишеш овамо коме и питаш: Како грађанство цијени моје понашање, речи, итд. Да ли нема каквих недостатака и каквих па ми онда јави, те да исте поправим. Овим ћеш ми а и општој ствари учинити велику доброту.

Дакле на свему сам задовољан, за све благодарим. Само једним не могу се похвалити, а то је квартиром. Да не говорим о другим недостацима истог. Само ћу то напоменути да у моју спаваћу собу сунчани зраци не могу допрети па стога се у њој осећа неки чудан чисто болнички задај итд. Једно због пута, а може бити и због таквог квартира, ја сам ноћас имао грозницу и уопштем осећам слабост у целом телу. Г. Прока долазио је код мене и рече да ће опет позвати комисију да исту кућу прегледа. Шта буде јавиће ти се. Још би имао да ти о овоме пишем, али за сада нек стоји.

А сада честитам ти нову наступајућу годину са жељом да ти она донесе собом, покрај доброга здравља, и трпљење, куражност, Соломонову мудрост, Ахилеову снагу, те да истрајеш у радовима који ти предстоје у овој наступајућој години и да ти исти уроде богатим плодом.

Молим те гледај на сваки начин те протури кроз скупштину закон о уређењу свештеничког стања — закон о платама свештеничким. Вјеруј ми да ћеш тиме обесмртити своје име и уздићи ионако иначе високо уздигнут авторитет садање родољубиве владе којој ће целокупно свештенство Краљевине Србије бити и остати веома захвално и предано.

С срдачним и братским поздравом,

твој вазда одани епископ Мелентије Тимочки; 29. децембар 1891. у Зајечару

Епископ тимочки Мелентије послао је и једно писмо Андри Николићу из Зајечара 8. јануара 1897. године, а у њему је писао о приликама међу свештенством и њиховим положајима у епархији.

Следи писмо из 1906. године.

Драги мој пријатељу Андро,

По мом повратку из Београда писах ти о изгледима за добру „жетву“. Хвала Богу те је изборна борба срећно довршена и Србија извучена из тешких унутрашњих неприлика. Хвала народу те је појмио тешку ситуацију, дао повјерење људима који ће и хтјети и умјети очувати част и достојанство земље и стварно и корисно послужити вишим интересима Србије и српства. Истину на сриједу: свим срцем и свом душом својом желио сам (а богме малкице и радио) да испане овако како је испало. Извјесни докучили су ове моје жеље и расположење па ме тек помало гребну. Али ја зато не хајем. Јер као Србин и српски архијереј могу желети својој отаџбини и цркви нашој но само добра. А тврдо сам увјерен да и садањи људи на влади, државници, исто то желе. Па зар онда да не симпатишем и да ма колико не помогнем тим и таквим људима, Србима — родољубима, опробаним државницима? Сматрао би за гријех према отаџбини и цркви кад би другачије мислио и радио. Па, на послетку, ту је и лично расположење, благодарност, пријатељство, па то је.

Депешира ми г. Урош Бркић, посланик, и тражи да вратим попа Ђорђа у Корбово. Не могу да разумем овај поступак г. Урошев. Па зар он не зна ко је и какав је поп Ђорђе?! Зар он не зна да је поп Ђорђе својим непостојећим радом хтео да ми 1903. године увуче римокатолицизам у епархију те сам га онда једва на једвиците јаде сузбио? То исто поновило се и у овој години. Ја бих уклонио узрок те немиле појаве, ја сам нашао за најбоље да попа Ђорђа уклоним из Корбова. Тим пре, што је он био привремен свештеник у Корбову. Да је сталан или утврђен на тој позицији, ја га, разуме се, не бих могао уклонити.

О њему — попу Ђорђу — проносе се разни гласови (нпр. нагињању румунизму), а његово партизанство већ је за причу. Оно је, чини ми се, главни узрок онако жалосног расцепа и раздора у Корбову.

Уосталом, ако поп Ђорђе сматра да сам му неправду учинио или закон погазио, нека се жали архијерејском сабору који је једино и надлежан да суди архијерејима за кривице учињене у званичним архијерејским дужностима.

Ама, што секретару мога Суда Петровићу не даде класу? Мањ' ако му што друго ниси обећао? Ако ли не, онда право да кажем: Неправда је. Јер је човек више спреме, а већ четири године како је у другој класи. Стога те молим: без обзира на његово политичко непријатељство, задовољи правду и дај му што било.

Ђакон Гавра ићи ће чини ми се у Русију, те ћу од почетка августа предложити друго лице за писара.

Писах данас г. Пашићу и заблагодарих му на предлогу за одликовање. Сигурно си и ти потпомогао. Хвала. Додуше, ја не полажем на одликовања, али ми је оно важно у садање доба.

Под % шаљем ти овај званични акт. И сам налазим да није подесно вријеме за канонске посјете. Али ме дужност на овај корак нагони. Ти, пак, сада оцјени и како нађеш за боље, онако и одговори.

А сада те молим да и овом приликом примиш мој топли поздрав и да не заборавиш свету цркву и њене интересе, да одржиш дану ријеч (односно преуређења свештеничког стања), чиме ћеш заслужити част и хвалу од цркве и награду од Вишњега Бога.

Хвала Богу, твој благодарни пријатељ епископ Мелентије
2. јула 1906. у Зајечару¹⁷

ЗАКЉУЧАК

Писма из Заоставштине Андре Николића у Архиву САНУ упућена њему као министру просвете и црквених дела отварају свет изузетних духовника, интелектуалаца и посвећеника. Ти људи, међу којима се издваја епископ тимочки Мелентије, изгарали су за успон Краљевине Србије, уређење њених највиших црквених светиња и установа и смиривање политичких страсти и подела, које су биле неодвојиве од верских, притискале земљу, али је и чиниле заиста демократском.

---

¹⁷ Архив САНУ — 15188-IV-25а-д.

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHY

Извори

- Архив САНУ, Историјска збирка 15188, Заоставштина Андре Николића (1853–1918).
- Николић, Андра. *Књижевни радови*. Београд: СКЗ, 1938.
- *Политика* 30. X 1926, бр. 6651.
- *Самоуправа* 10. XI 1926, бр. 253.
- *Српске новине* 20. IX 1918, бр. 85.

Секундарна литература

- Вуковић, Сава. *Српски јерарси од деветиої до двадесетїої века*. Београд: Евро–Подгорица: Унирекс — Крагујевац: Каленић, 1995.
- Марковић Новаков, Александра. *Православна српска дојословија у Призрену (1871–1890)*. Ниш: Јасен, 2011.
- Новаков, Александра. „Вујић Мелентије.“ In *Српски биојрафски речник*, 2. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- Новаков, Александра. *Сїубови српске јросветїе. Српске средње школе у Османском царсїву (1878–1912)*. Београд: Завод за уџбенике, 2017.
- Поповић, Павле. *Андра Николић*. Београд: СКЗ, 1938.
- Пузовић, Предраг. „Избор Мелентија Вујића за епископа тимочког.“ In Пузовић, Предраг. *Прилози за истїорију СПЦ*, 270–272. Ниш: Византијско огледало, 1997.
- Радић, Радмила. *Хиландар у државној јолијїци Краљевине Срдије и Јујославије 1896–1970*. Београд: Службени лист СРЈ, 1998.

IVANA B. SPASOVIĆ
Archive of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Belgrade
ivana.spasovic@sanu.ac.rs

**LETTERS OF BISHOP MELENTIJE OF TIMOK AND OTHER DIGNITARIES
TO ANDRA NIKOLIĆ, MINISTER OF EDUCATION AND CHURCH AFFAIRS
OF THE KINGDOM OF SERBIA**

Summary: In the Legacy of Andra Nikolić, which is kept in the Archive of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade, there are, among other things, letters that were sent to him while he was the Minister of Education and Church Affairs. During the processing, the letters were selected according to the topics for clarity and scientific work. The letters of Bishop Meletije of Timok stood out due to the content's value and the beauty of the writing. In his five letters, sent from the late fall of 1891 to the summer of 1906, Bishop Meletije speaks wisely and excitingly about the Kingdom of Serbia at the time. He stresses the importance of the Diocese of Timok and his role in the church and the state. ► *Keywords:* Andra Nikolić, Bishop Meletije, Diocese of Timok, Ministry of Education and Church Affairs, Kingdom of Serbia.